

Tupilak - frygtet og elsket

Af Ole G. Jensen, fhv. museumsleder

Fra bogen Glimt af Grønlands kultur, Milik Publishing, 2007

Tupilakken, den verdenskendte lille figur, var i sin oprindelige form frygtet og hadet. I sin nuværende skikkelse er den elsket af samlere af inuitkunst og som almindelig souvenir fra et besøg i Grønland.

Ordet tupilak dækker over en lang række små figurer der viser enten tupilakker eller andre ånde- og sagnvæsener, og ind imellem kan det være svært at sige hvad der er det ene eller det andet. I sin oprindelige form var tupilakken et væsen sammensat af forskellige dele af naturmaterialer som dyre-, fugle- og menneskerester, gerne fra et barnelig. Den trolddomskyndige samlede disse effekter på et hemmeligt og ensomt sted i naturen, bandt dem sammen, sang trylleviser over dem og lod dem suge kraft fra sine kønsdele. Tupilakken var nu klar til at blive sat i havet og sendt af sted med det formål at dræbe en fjende. Dette var dog på ingen måde en risikofri metode at slippe af med sine uvenner og fjender på, for hvis det påtænkte offer havde større trolddomskraft end ophavsmanden, kunne vedkommende vende tupilakkens styrke og kraft, og sende den tilbage som en boomerang. Det var derfor en farlig proces at starte, en slags russisk roulette på grønlandsk.

Der kendes ingen eksempler på bevarede eksemplarer af oprindelige tupilakker. De er simpelthen gået til, fordi det blev fremstillet af forgængeligt materiale. Det var af gode grunde "engangstupilakker", og de var i sagens natur ikke beregnet på at blive set af andre.

Tupilak i kaskelottand med en hel tand bagved. (Foto: Ole G. Jensen).

Da de nysgerrige og uvidende europæere kom til landet, skar man figurer for at illustrere tupilakens væsen for de tilrejsende. Tupilak-figurer har som sådan været kendt over hele det eskimoiske område.

Der er gennem tiden udskåret tupilak-figurer i forskellige materialer overalt i Grønland. De ældste, der kendes, er af træ med skindremme, og de har bevaret en lighed med tidligere tiders ægte varer. I dag forbindes disse udskæringer oftest med Østgrønland, den gamle tid er her tættere på nutiden, og i den særlige østgrønlandske kultur har der altid været en rigere tradition for udskæringer.

Tupilak i narhvaltand. (Foto: Ole G. Jensen).

Jo mere grotesk og skrækindjagende, figuren så ud, jo nemmere var den at afsætte. Det blev til en hel industri, især for østgrønlandske kunstnere, der fremstillede tupilak-figurer i den udgave som de fleste kender.

I 1950'erne til 1979'erne fremstilledes store mængder af disse figurer i mere eller mindre stereotype udgaver, selvom der ind imellem var kunstnere der skabte figurer af høj kunstnerisk og håndværksmæssig klasse. I dag fremstilles figurerne stadig, men efter fredning af de store hvaler, anvendes oftest rensdyrhorn eller narhvaltand.

Nutidens tupilakker er ikke farlige. Den eneste risiko er at man som ejer af en tupilak let bliver grebet af den spændende grønlandske mytologi. Men det kan de fleste nok leve med ...